

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Кафедра політології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

Майя НІКОЛАЄВА

2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Політологія

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти: **Перший (бакалаврський)**

Галузь знань 10 Природничі науки

Спеціальність: 106 Географія

Освітня програма «Географічні основи природокористування та регіонального і муніципального розвитку»

ОНУ
Одеса
2023 р.

Робоча програма дисципліни «Політологія». Одеса: ОНУ, 2022. 15 с.

Розробник:

Григор'єв Олександр Віталійович – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри політології

Протокол № 1 від “29” 08 2022р.

Завідувач кафедри _____ (Василь ПОПКОВ)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Погоджено із гарантом ОПП «Географічні основи природокористування регіонального та муніципального розвитку» _____

_____ (Антоніною ШАШЕРО)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) МВПС

Протокол № 1 від “30” 08 2022р.

Голова НМК _____ (Олег ХОРОШИЛОВ)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри політології

Протокол № 1 від “30” 08 2023р.

Завідувач кафедри _____ (Василь ПОПКОВ)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Загальна кількість кредитів – 3 Загальна кількість годин – 90 Змістових модулів – 3	10 Природничі науки Спеціальність 106 Географія Рівень вищої освіти: <i>Перший (бакалаврський)</i>	Обов'язкова	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		2-й	2-й
		<i>Семестр</i>	
		3-й	4-й
		<i>Лекції</i>	
		16 год.	8
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		14 год.	2
		<i>Самостійна робота</i>	
		60 год.	80
Вид контролю: залік			

Робоча програма навчальної дисципліни «Політологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра «Географічні основи природокористування та регіонального і муніципального розвитку»

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: ознайомити студентів із основними процесами, що відбуваються в політичній площині сучасного суспільства; з найбільш розповсюдженими методологічними підходами і методами аналізу політичної сфери життя суспільства.

Завдання: систематизація і роз'яснення основних понять та проблем політології, необхідних для осягнення основ аналізу сучасної політики.

Загальні компетентності: **ЗК2.** Знання та розуміння предметної області та розуміння предметної діяльності. **ЗК3.** Здатність спілкуватися державною мовою, як усно так і письмово. **ЗК4.** Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК6. Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні. **ЗК8.** Навички міжособистісної взаємодії. **ЗК11.** Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. **ЗК12.** Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК): **СК2.** Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства. **СК7.** Знання і використання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів відповідно до спеціалізації. **СК11.** Здатність працювати в колективах виконавців, у тому числі в міждисциплінарних процесах.

Програмними результатами навчання є: **Р01.** Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії. **Р03.** Пояснювати особливості організації географічного простору. **Р07.** Визначати основні характеристики, процеси, історію і склад ландшафтної оболонки та її складових. **Р11.** Дотримуватися морально-етичних аспектів досліджень, чесності, професійного кодексу поведінки. **Р12.** Використовувати отримані теоретичні знання та практичні навички та вміння для забезпечення системного підходу у вирішенні проблем природокористування, регіонального та муніципального розвитку

Засвоївши курс «Політологія», студенти повинні **знати:**

- об'єкт, предмет і методи політичної науки, чітко оперувати і володіти її понятійно-категоріальним апаратом;
- орієнтуватися в основних тенденціях розвитку і сучасних досягненнях політичної думки, провідних політологічних шкіл, концепціях і напрямках досліджень вітчизняної політології;
- мати чіткі уявлення про сутність політичного життя, політичних відносин і процесів, інституціональні та не інституціональні засади політики і політичної влади, механізми функціонування політичних систем та їх складових.

вміти:

- застосовувати політичні знання щодо аналізу сучасного міжнародного життя, внутрішніх суспільно-політичних процесів і поточних політичних подій;
- інтегрувати теоретичні знання, що отримані з практичним досвідом;
- користуватися отриманими політичними знаннями у власній професійній та громадській діяльності.

2. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Політика і влада як суспільні явища

Тема 1. Предмет, методи, структура і функції політології. Політика як соціальне явище

Політологія — загальна інтегральна наука про політику в усіх її проявах. Основні етапи становлення політичної науки. Предмет політології як науки і навчальної дисципліни. Розвиток і взаємодія політології з іншими соціальними науками. Загальні завдання та функції політології. Структура політології. Значення ролі політичної науки для соціального прогресу, національного оновлення, для формування політичної свідомості і громадянської культури населення України. Зміст та функція феномену «політика» та феномену «соціальне явище». Політика як соціальне явище. Політика як соціальне явище у вимірі сучасних українських реалій.

Тема 2. Влада як соціальне явище. Політична влада.

Політика як боротьба за владу. Пліуралізм наукових визначень феномену «влада», «політична влада», «державна влада». Поняття “політична влада”, її природа, ознаки, функції, ресурси, засоби. Типи і різновиди політичної влади. Сутність поняття “легітимність влади”. Співвідношення понять “легітимність” і “легальність” влади. Поняття “узурпація” влади, її різновиди.

Змістовний модуль 2. Політичні інститути та процеси

Тема 3. Політична система суспільства

Головні принципи системного підходу щодо політичних явищ. Поняття політичної системи як складного соціального механізму, завдяки якому різноманітні суспільні імпульси перетворюються у політичні рішення та дії. Класичні уявлення про політичну систему, її структуру і механізми функціонування (Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч).

Типологія політичних систем за окремими критеріями: формаційним (рабовласницька, феодална, буржуазна, соціалістична), структурно-функціональним (примітивні, традиційні, сучасні), історичним та культурно-національним (англо-американські, континентально-європейські), режимним (авторитарна, тоталітарна, демократична) тощо.

Особливості політичної системи сучасної України. Характеристика її структурних елементів, функціональних рис, перехідного стану.

Тема 4. Держава як основний інститут політичної системи суспільства

Походження і сутність держави. Основні функції держави. Поняття «форма держави» та її різновиди. Форми державного правління: монархія і республіка та їх різновиди. Історичні та сучасні форми державного устрою: конфедерація, федерація та унітарна держава.

Поняття та критерії класифікації політичних режимів. Головні параметри політичних режимів. Типологія і динаміка політичних режимів.

Еволюція політичного режиму незалежної України та особливості становлення української демократії. Правова держава: загальна характеристика, основні риси та засади. Світовий та вітчизняний досвід формування правової держави.

Тема 5. Громадянське суспільство і політичне життя

Поняття громадянського суспільства, його сутність, структура, фактори становлення та розвитку. Теорії громадянського суспільства. Сучасне уявлення про громадянське суспільство. Специфіка функціонування громадянського суспільства в економічній, соціальній, політичній та духовній сферах. Специфіка взаємодії держави і громадянського суспільства. Громадянське суспільство і демократична соціальна правова держава. Проблеми формування громадянського суспільства на пострадянському просторі. Громадянське суспільство в Україні: реалії та необхідність.

Тема 6. Партії та партійні системи. Політичні еліти та політичне лідерство

Умови і необхідність виникнення феномену «політичної партії». Партія як політичний інститут. Визначення понять «партія», «політична організація» та «громадське об'єднання». Об'єктивні умови виникнення політичних партій та основні засади їх функціонування. Функції партій.

Партійні системи та їх типологія. Однопартійні, двопартійні та багатопартійні системи. Взаємозв'язок партійних та виборчих систем. Правовий статус діяльності політичних партій в Україні. Ідеологічна приналежність партій в Україні. Партійна система України: загальна характеристика та особливості. Поняття та типологія політичних еліт. Загальні причини виникнення та існування еліти у суспільстві. Класичні теорії елітарності (Г. Моска, В. Парето, Р. Міхельс). Сучасні елітарні теорії: ліберальний напрям, макіавелістська школа, ціннісні теорії, теорія демократичного елітизму, концепції плюралізму еліт. Концепції елітарності в роботах вітчизняних авторів (М. Драгоманов, В. Липинський, Д. Донцов, Ю. Липа). Історія формування політичної еліти в Україні, її ритміка. Суперечності становлення політичного класу в Україні. Політичне лідерство: суть, типологія, концепції, функції. Процес формування іміджу політичного лідера. Феномен політичного лідерства в Україні.

Змістовний модуль 3. Духовні основи політики

Тема 7. Політична культура: поняття, зміст, та різновиди

Політична культура як соціально-політичне явище, важлива складова політичної системи суспільства. Сутність, структура та функції політичної культури. Типологія політичних культур. Політична культура як система норм, принципів та цінностей політичної свідомості і поведінки. Влада як культурний феномен.

Засадничі принципи формування та функціонування української політичної культури: історія та сучасний стан. Методологія та техніка застосування культурологічного методу політичного аналізу – вияв зворотної залежності політичних процесів від політичних культур.

Демократизація суспільних відносин як процес зміни домінуючого типу політичної культури.

Громадянська культура, її відповідальність сучасному політичному процесу, співвідношення з існуючою політичною культурою суспільства.

Місце і роль політичної культури сучасної України в процесах державотворення.

Тема 8. Політична ідеологія та її види

Поняття «політична ідеологія», її суспільні функції.

Структура політичної ідеології: політичні теорії, ідеї, суспільно-політичні ідеали, цінності, концепції політичного розвитку, політичні програми, політичні символи.

Заангажованість політичної ідеології. Основні історичні та сучасні політико-ідеологічні доктрини.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин:							
	Денна				Заочна			
	Усього	л	п	ср	Усьо го	л	п	с р
Змістовий модуль 1. Політика і влада як суспільні явища								
Тема 1. Предмет, методи, структура і функції політології. Політика як соціальне явище	13	2	1	10	12	2		10
Тема 2. Влада як соціальне явище. Політична влада.	13	2	1	10	12		2	10
Разом за змістовим модулем 1	26	4	2	20	24	2	2	20
Змістовний модуль 2. Політичні інститути та процеси								
Тема 3. Політична система суспільства	9	2	2	5	11	1		10
Тема 4. Держава як основний інститут політичної системи суспільства	9	2	2	5	11	1		10
Тема 5. Громадянське суспільство і політичне життя	9	2	2	5	11	1		10
Тема 6. Партії та партійні системи. Політичні еліти та політичне лідерство	9	2	2	5	11	1		10
Разом за змістовим модулем 2	36	8	8	20	44	4		40
Змістовний модуль 3. Духовні основи політики								
Тема 7. Політична культура: поняття, зміст, та різновиди	14	2	2	10	11	1		10
Тема 8. Політична ідеологія та її види	14	2	2	10	11	1		10
Разом за змістовим модулем 3	28	4	4	20	22	2		20
Усього годин	90	16	14	60	90	8	2	80

5. Теми практичних занять (дискусії, обговорення проблемних ситуацій, доповіді, захист рефератів, презентації за визначеною тематикою).

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Предмет, методи, структура і функції політології. Політика як соціальне явище	1	-
2	Влада. Політична влада	1	-
3	Політична система суспільства	2	-
4	Держава як основний інститут політичної системи суспільства	2	-
5	Громадянське суспільство і політичне життя	2	-

6	Партії та партійні системи. Політичні еліти та політичне лідерство	2	-
7	Політична культура: поняття, зміст, та різновиди	2	-
8	Політична ідеологія та її види	2	2
	Разом:	14	2

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Предмет, методи, структура і функції політології. Політика як соціальне явище [1,2]	10	10
2	Влада. Політична влада[1,2]	10	10
3	Політична система суспільства[1,2]	5	10
4	Держава як основний інститут політичної системи суспільства[1,2]	5	10
5	Громадянське суспільство і політичне життя[1,2]	5	10
6	Партії та партійні системи. Політичні еліти та політичне лідерство[1,2]	5	10
7	Політична культура: поняття, зміст, та різновиди[1,2]	10	10
8	Політична ідеологія та її види[1,2]	10	10
	Разом:	60	80

До самостійної роботи відноситься:

[1] – підготовка до лекцій, практичних занять;

[2] – написання рефератів, есе.

7. Методи навчання

Методи навчання спрямовані на ефективне розв'язання навчально-професійних завдань:

Вербальні: лекції (проблемні, лекції-візуалізації), розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, обговорення проблемних ситуацій.

Наочні: ілюстрація (у тому числі мультимедійні презентації), презентація результатів власних досліджень

Практичні: виконання індивідуальних завдань тощо.

8. Форми контролю і методи оцінювання

(у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Контроль здійснюється протягом навчального року та семестрів під час проведення лекційних та практичних занять, а також за допомогою написання та публічного захисту творчих робіт (рефератів та презентацій) під час проведення практичних занять. Підсумковий контроль проводиться у вигляді заліку.

Критерії оцінювання результатів навчання:

Оцінка за	Теоретична підготовка	Практична підготовка

національно ю шкалою	Здобувач освіти	
Відмінно	у повному обсязі володіє навчальним матеріалом на підставі наданої викладачем літератури; вільно та аргументовано викладає вивчений матеріал під час усних виступів та письмових відповідей; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; робить самостійні висновки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки; самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань; проводить аналіз та порівняння вивченого матеріалу. Здобувач здатен формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями	глибоко та всебічно розкриває сутність практичних питань під час практичного заняття, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; використовує набуті теоретичні знання при виконання індивідуальної та самостійної роботи; проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.
Добре	достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу; вільно використовує категоріальний апарат дисципліни; при представленні деяких питань не вистачає аргументації відповіді та застосування додаткової, самостійно вивченої інформації; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.	правильно відповів на більшість запитань /тестових завдань за зразком; має стійкі навички виконання завдання

Задовільно	володіє навчальним матеріалом та категоріальним апаратом на початковому рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.	має елементарні навички виконання завдання; правильно відповідає на половину запитань; виконав на достатньо примітивному рівні індивідуальні та самостійні завдання.
Незадовільно з можливістю повторного складання	володіє навчальним матеріалом фрагментарно, без аргументації та обґрунтування; безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вміє робити узагальнення, не володіє категоріальним апаратом; не може надати чітких відповідей та робити висновки.	не виконує індивідуальних завдань, але може дати відповідь на декілька питань для підсумкового контролю, здатен правильно вирішити окремі тестові завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички.
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не володіє категоріальним апаратом та навчальним матеріалом	не може дати відповідь на жодне питання з підсумкового контролю, потребує постійної допомоги викладача

9. Питання для поточного та підсумкового контролю

1. Політологія як наука та навчальна дисципліна.
2. Предмет, метод та структура політичної науки.
3. Політика як соціальне явище. Сутність політики.
4. Феномен «влади» в суспільній науці. Різновиди влади.
5. Політична влада: поняття, природа, риси та функції.
6. Легітимність та легальність як сутнісні ознаки влади.
7. Теорія розподілу повноважень гілок влади та її сучасне значення.
8. Політична система: поняття, структура, функції.
9. Типології політичних систем.
10. Демократичні та недемократичні політичні системи: особливості становлення та різновиди.
11. держава: сутність та походження. Основні функції держави.
12. форми державного устрою та їх характеристики.
13. форма державного правління: сутність та різновиди.
14. правова і соціальна держава: поняття та співвідношення.
15. політичний режим: визначальні характеристики, критерії класифікації.
16. поняття громадянського суспільства, його сутність, структура, фактори становлення та розвитку.
17. Головні інститути громадянського суспільства та їх значення.
18. Співвідношення держави та громадянського суспільства.

19. Проблеми формування громадянського суспільства в сучасній Україні.
20. Політичні партії: поняття, місце та роль в політичному процесі.
21. Партійні системи: визначення та різновиди.
22. Політична еліта: поняття та сутність. (Г. Моска, В. Парето, Р. Міхельс).
23. Політична еліта: основні функції та типологізація.
24. Політичне лідерство: сутність та типології.
25. Політичні еліти в сучасній Україні.
26. Політичне лідерство в сучасній Україні.
27. Політична ідеологія: зміст, функції, плюралізм.
28. Класичні та сучасні різновиди політичної ідеології.
29. Політична культура: визначення, структура і функції.
30. Типології політичної культури.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота								Залік	Сума балів
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль № 2				Змістовий модуль № 3			
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
5	5	10	10	10	10	10	10	30	100

T1, T2 ... T8 – теми практичних занять

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D		
60-69	E	задовільно	не зараховано з можливістю повторного складання
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Навчально-методичне забезпечення

- ✓ Робоча програма навчальної дисципліни «Політологія»;
- ✓ Силабус;
- ✓ Мультимедійні презентації.

Вищезазначене навчально-методичне забезпечення розміщено у гугл класі за посиланням: <https://classroom.google.com/c/NjA1MzQwOTExMjkx?cjc=mx4wce3>

12. Рекомендована література

Основна

1. Бабкіна О. В., Безродний Є. Ф., Горбатенко В. П., Дмитренко С. П., Дорофей В. Т. Політологія: Посібник для студ. вузів / О.В. Бабкіна (ред.), В.П. Горбатенко (ред.). К. : Видавничий центр "Академія", 2004, 366с.
2. Дробінка І. Г. Політологія: Навчальний посібник/ І. Г. Дробінка, Т. М. Кришталь, Ю. В. Підгорецький; Мін-во освіти і науки України. - К.: Центр учбової літератури, 2007, 289 с.
3. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с
4. Політологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / І. М. Коваль (ред.). Харків: Фоліо, 2012, 414 с.
5. Політологія: Навчальний посібник/ Валентина Штанько, Наталія Чорна, Тетяна Авксентьєва, Лідія Тіхонова; Мін-во освіти і науки України, Науковометодичний центр вищої освіти. 2-є вид., перероб. і доп.. К.: Фірма "ІНКОС": Центр учбової літератури, 2007, 287 с.

Додаткова

1. Андрущенко В. Політологія: наука про політику: Підручник для вищої школи / Василь Григорович Кремень (ред.), Микола Іванович Горлач (ред.). 3. вид., виправ. та доп. К.; Х. : Єдінорог, 2001, 640с.
2. Кузь О. Політологія: Навч. посібник / Харківський національний економічний ун-т. Х. : ХНЕУ, 2004, 340с.
3. Шляхтун П. Політологія: Теорія та історія політичної науки: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ Петро Шляхтун; Ред. В. М. Куценко. К.: Либідь, 2002, 573 с.
4. Холод В. Політологія: Навчальний посібник/ Володимир Холод,. Суми: Університетська книга, 2001, 405 с.

13. Інформаційні ресурси

1. Наукова бібліотека Одеського національного університету URL: <http://lib.onu.edu.ua/>
2. Наукова періодика України. Сторінка відкритого доступу Національної бібліотеки України ім. В Вернадського. URL <http://www.nbuv.gov.ua/portal/>
3. Сайт альманаху «Грані». URL : <http://www.grani.org.ua/>
4. Сайт журналу «Віче». URL: <http://www.viche.info/>
5. Сайт журналу «Нова парадигма». URL: <http://www.novaparadigma.org.ua/>
6. Сайт Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. URL: <http://www.ipiend.gov.ua/>
7. Сайт Українського незалежного центру політичних досліджень. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/>